

М.І. Ануфрієв, канд. юрид. наук

СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДОМЧОЇ БАГАТОСТУПЕНЕВОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ОВС

На сучасному етапі розвитку суспільства виникла об'єктивна необхідність перегляду значної кількості існуючих до останнього часу уявлень про завдання, форми і методи національної освіти взагалі і відомчої системи підготовки персоналу органів внутрішніх справ зокрема. Це тим більш актуально, що курс на побудову демократичної, соціальної та правової держави Україна потребує критичного конструктивного аналізу досягнень і прорахунків освітянської системи у минулому та її побудови на зовсім іншій, якісно досконалішій, методологічно-практичній основі.

Закон України «Про освіту» [1, ст. 451] заклав реальні підвалини подальшого удосконалення національної вищої юридичної освіти, що має безпосередній вияв у створенні й розвитку її багаторівневої інтегрованої системи. Багаторівнева система вищої юридичної освіти покликана виконувати не тільки диверсифікаційну функцію щодо малосприйнятної для нових суспільно-історичних умов колишньої освітянської організаційно-управлінської структури, але й «запроваджувати демократичні механізми самореалізації особистості саме через надання їй можливості самодостатньо робити свідомий вибір на шляху опанування вищою кваліфікацією» [2, с.9]. З огляду на означене до переваг багаторівневої структури відомчої освіти працівників системи МВС України необхідно віднести:

- реалізацію нової парадигми освіти, невід'ємними ознаками якої є фундаментальність, цілісність та спрямованість на особистість;
- суттєва диверсифікація і адекватне реагування на кон'юктуру попиту практичних органів;
- безперервне підвищення освіченості співробітників, підготовлених до «освіти протягом усього життя» на відміну від «освіти на все життя»
- більш широкий вибір «траєкторії навчання»;
- можливість ефективної інтеграції із загальноосвітніми і спеціальними навчальними закладами;
- реальні можливості для післядипломної освіти.

Створення розгалуженої відомчої багаступеневої системи підготовки кадрів для органів внутрішніх справ викликане не якимось надуманими, штучними факторами, її розбудова обумовлена сучасними соціально-економічними умовами розвитку державності та громадянського суспільства. Так, система підготовки висококваліфікованого персоналу, яка існувала в колишньому СРСР та в перші роки незалежності держави, недостатньою мірою відповідала своєму призначенню. До недавнього часу в Україні

не було профілізованих вищих навчальних закладів з підготовки спеціалістів для таких провідних служб, як слідство і дізнання, захисту економіки від злочинних посягань, експертно-кримінальної, дорожньої автоінспекції, державної служби охорони та багатьох інших. Щорічно Міністерство внутрішніх справ України отримувало близько двох з половиною тисяч фахівців юридичного профілю з навчальних закладів системи МВС СРСР, але фахівців з вищою кваліфікацією – переважно з тих, що були дипломовані за межами України [4, с.3].

Отже природно, що наприкінці 1991 року виникла невідкладна потреба у створенні відомчої мережі вищих закладів освіти, яка була б спроможною перекрити зростаючий дефіцит кваліфікованих кадрів. За короткий період було створено систему профілізованих вищих навчальних закладів першого, третього та четвертого рівня акредитації в містах Києві, Харкові, Одесі, Донецьку, Запоріжжі, Львові, Дніпропетровську, Сімферополі, Херсоні, Чернігові, Черкасах та Івано-Франківську. В них, на відміну від цивільних навчальних закладів, відбувається предметна підготовка кадрів для конкретних сфер діяльності органів внутрішніх справ.

Одночасно із становленням відомчої мережі вищих закладів освіти відбувалося й оновлення змісту підготовки спеціалістів. Досі система готувала абстрактних фахівців з права – правознавців. Проте нині, з розвитком правової, демократичної, соціальної держави, з появою нових суспільних відносин, на працівників органів системи Міністерства внутрішніх справ України покладаються інші функції, яким, певною мірою, відповідає новий перелік спеціальностей, що вони набувають в процесі підготовки у відомчих закладах освіти. Це: правознавство, управління в сфері правопорядку, правоохоронна діяльність, військово-юридична діяльність, кримінально-процесуальна діяльність, криміналістична експертиза, кримінально-виконавча діяльність, фінанси і кредит, соціальна робота, практична психологія та ряд інших.

За спеціальностями відомчі заклади освіти здійснюють підготовку: працівників карного розшуку – Університет внутрішніх справ, Національна академія внутрішніх справ, Донецький, Луганський та Львівський інститути; працівників служби боротьби з економічною злочинністю – Університет внутрішніх справ, Національна академія внутрішніх справ та Львівський інститут; слідчих – Університет внутрішніх справ, Національна академія внутрішніх справ, Запорізький юридичний та Луганський інститути; експертів-криміналістів – Університет внутрішніх справ, Донецький та Луганський інститути; дізнавачів – Запорізький інститут внутрішніх справ; фахівців органів внутрішніх справ на транспорті – Одеський інститут; дільничних інспекторів – Івано-Франківське та Херсонське училища; працівників державної автомобільної інспекції – Донецьке училище; спеціалістів органів виконання покарань – Київський та Львівський інститути внутрішніх

справ; психологів – Університет внутрішніх справ та Київський інститут. До того ж Національна академія внутрішніх справ забезпечує підготовку керівних кадрів, Університет внутрішніх справ – працівників апаратів та спеціалістів для роботи в аналітичних інформаційних підрозділах, Київський інститут – військових юристів. Інженерів пожежної безпеки випускає Харківський інститут пожежної безпеки, а техніків – Львівське та Чернігівське пожежно-технічні училища.

Розбудова системи підготовки фахівців для органів внутрішніх справ постійно супроводжувалася збільшенням кількісного та поліпшенням якісного складу науково-педагогічного потенціалу відомчих закладів освіти. Зокрема, якщо у 1992 році серед професорсько-викладацького складу працювало 12 докторів наук та 205 кандидатів наук, та на сьогодні докторів наук нараховується 103, а кандидатів наук близько 649. Завдяки роботі по розширенню мережі вищих відомчих закладів освіти, зміні й підвищенні їх статусу постійно зростає кількість перемінного складу. Так порівняно з 1991 роком його кількість зросла майже у чотири рази і становить більше 37,3 тисячі слухачів та курсантів (з них 74,3% майбутніх юристів), в тому числі понад 19,6 тисяч на денній формі навчання та понад 17,7 тисяч чоловік на заочній формі.

Але, незважаючи на це, сьогодні вищі заклади освіти МВС України ще не спроможні в повному обсязі задовольнити потреби у фахівцях. Ситуація ускладнюється й тим, що стійкого характеру набуває тенденція відтоку спеціалістів (більше 3,3 тисячі щорічно) з органів внутрішніх справ і в першу чергу, самої вищої кваліфікації. Зокрема, у 1995 році працювало в органах та підрозділах внутрішніх справ 18,5% юристів вищої кваліфікації від загального числа працюючих, а у 1997 році – 16,7%.

І хоча функціонування відомчої системи освіти почало стабілізувати ситуацію щодо забезпечення провідних служб фахівцями, - в службі карного розшуку почало спостерігатися збільшення питомої ваги юристів з 43,6 до 46,9%, в службі дільничних інспекторів з 39,4 до 39,7%, в підрозділах по боротьбі з економічною злочинністю з 28,4 до 32,4%, в підрозділах по боротьбі з організованою з 48,4 до 49,3%, - проблем в цій сфері ще багато і всі вони потребують якнайшвидшого позитивного вирішення.

Підсумовуючи аналіз становлення й розвитку відомчої багатоступеневі системи освіти працівників органів внутрішніх справ на сучасному етапі реформування державного устрою, зокрема МВС України, необхідно вказати наступні шляхи її удосконалення:

1. Необхідна кропітка робота компетентних органів щодо комплексного розгляду наявного нормативного надбання в сфері відомчої освіти, що стане передумовою його системного доопрацювання. Доопрацювання й подальше удосконалення означеної нормативної бази повинно відбуватися на підставі обов'язкового урахування соціальних потреб, вимог практики та науково-методичної експертизи положень і норм правових актів.

2. Розробити дієві пропозиції стосовно реформування податкової політики з тим, щоб стала вигідною благодійна та спонсорська діяльність для відомчої освіти системи МВС України. Направити дані пропозиції до органів, які мають право законодавчої ініціативи.

3. Провести роботу щодо укрупнення й створення регіональних відомчих освітніх навчально-виховних комплексів навколо провідних закладів освіти. Такими, наприклад, повинні стати Університет внутрішніх справ та Національна академія внутрішніх справ.

4. Створити ефективну систему визначення потреб замовників (практичних органів та підрозділів внутрішніх справ) у спеціалістах з різним рівнем кваліфікації.

5. Розробити на рівні відомства результативні заходи підтримки і соціального захисту суб'єктів навчально-виховного процесу. Особливо це стосується професорсько-викладацького складу закладів освіти МВС України.

6. Розширити відомчу систему післявузівської підготовки спеціалістів органів внутрішніх справ. Акцент тут повинно робити на пріоритетних напрямках розвитку юридичної науки та потребах практики не тільки на сьогодні, але й на перспективу.

7. Розробити Концепцію розвитку відомчої освіти до 2005 року.

8. Проаналізувати чинну систему використання випускників відомчих навчальних закладів, на підставі чого провести роботу по її удосконаленню. Основою таким напрямком такого удосконалення необхідно вважати те, щоб кожний фахівець був використаний відповідно до надбаних ним знань, вмінь та навичок.

9. Почати роботу щодо опрацювання механізму поетапної інтеграції відомчої вищої освіти в міжнародну систему освіти. Використовувати при цьому, з урахуванням національної специфіки, все позитивне й прогресивне, що вже одержало практичну апробацію в інших цивілізованих країнах.

10. Створити постійну діючу мережу консультативно-методичних пунктів для надання випускникам навчальних закладів МВС України практичної допомоги стосовно більш глибокого, систематичного опанування ними спеціальних знань.

11. Переглянути нормативи забезпечення курсантів і слухачів відомчих закладів освіти професорсько-викладацьким складом. Означені нормативи повинні бути науково обґрунтованими і відповідати міжнародній практиці найбільш розвинених зарубіжних країн.

12. Поширити практику залучення до навчально-виховного процесу у відомчих закладах освіти досвідчених працівників органів і підрозділів внутрішніх справ, а також ветеранів служби та пенсіонерів.

13. Найближчим часом провести комплекс заходів щодо поліпшення матеріально-технічної бази закладів освіти Міністерства внутрішніх справ.

14. Впровадити більш дієві форми контролю за виконанням учасниками навчально-виховного процесу програм, планів, норм та стандартів у сфері професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ.

Список літератури:

1. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 р.// Відомості Верховної Ради України. 1991. № 34. 2. Левківський К.М. Багатоступенева освіта: проблеми реалізації // Інформаційний бюлетень РНМЦ УАВС. 1995. № 3. 3. Бекренев А., Михелькевич В. Интегрированная система многоуровневого высшего технического образования //Высшее образование в России. 1995. № 2. 4. Кириченко І.Г. Підготовку кадрів для органів внутрішніх справ України на рівень вимог сьогодення // Інформаційний бюлетень РНМЦ УАВС. 1995. № 4.

Надійшла до редколегії 15.10.99

*О.Н.Ярмиш, д-р юрид. наук
О.А.Гавриленко, канд. іст. наук*

ВІДОМЧІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ МВС У ХАРКОВІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Історія розвитку юридичної освіти в Харкові налічує майже два століття. Саме в нашому місті вперше в Україні з відкриттям у 1805 р. Харківського імператорського університету та створенням у ньому відділення моральних та політичних наук було розпочато підготовку майбутніх правників [1, с.15]. Але ще раніше, з другої половини XVIII ст., майже водночас зі створенням органів професійної поліції, в місті відбувалися систематичні тренувальні заняття поліцейських, де вони навчалися стрільбі, правилам огляду та затримання підозрілих тощо. Вже у другій половині XIX ст. в Харкові постійно діяли різноманітні курси з підготовки приставів, урядників, службовців залізничної жандармерії [2, с.15-16].

Бурхливі події 1917-1920 рр. знищили стару систему органів охорони громадського порядку. Нова держава – УРСР всупереч поширеній на той час концепції добровільної «народної міліції» все ж не змогла обійтися без органів, які професійно виконували б поліцейські функції. Необхідність розбудови освітніх установ для працівників новоствореної робітничо-селянської міліції у Харкові – тодішній столиці України – стала відчутною майже від самого початку функціонування цих органів. Вона зумовлювалася, насамперед, гострою нестачею у правоохоронних органах кваліфікованих кадрів, здатних виконувати покладені на них завдання із боротьби зі злочинністю, забезпечення громадського порядку, особистої та майнової безпеки громадян. Такий стан справ значною мірою зумовлювався тим, що до лав міліції УРСР з моменту її створення приймалися лише так звані «класово близькі» особи – робітники, селяни, колишні червоноармійці. У § 12 «Інструкції з організації радянської робітничо-селянської міліції», опрацьованої НКВС України в березні 1919 р., зазначалося, що на службу до мі-